

na méně dobrém výsledku pak závisí i určitou měrou reputace pedagogiky, didaktiky samé, čemuž tak ze strany vědního oboru není. Můžeme tedy ve stručnosti shrnout:

- a) důvěryhodnost výsledků z práce oborových didaktik příslušných vyučovacích předmětů na daných typech škol bude plně záviset na odpovídajících vědomostech a schopnostech z obou stran hraničních oborů,
- b) výsledky práce oborových didaktik musí být plně průkazné ve směru zlepšení výsledků vzdělávacího a výchovného procesu u jednotlivých vyučovacích předmětů, musí být tudíž i spolehlivě měřitelné.

V nové etapě dalšího vývoje a aplikací výsledků práce oborových didaktik se rýsují též nové horizonty, v kontextu s celoevropským i světovým vývojem, spojeným s otázkami vzdělávání a výchovy. K tomu je též nutné přihlížet, v plném rozsahu, při analýze výchozího stavu a plánování dalšího směru rozvoje oborových didaktik jednotlivých vyučovacích předmětů.

Pedagogika a oborové didaktiky

Chrudoš Vorlíček

Jedním z problémů, jejichž studium má pro další rozvoj pedagogických věd základní význam, jsou vztahy pedagogiky a oborových didaktik. Výzkum výchovy jako celku a vedle něho výzkum určité dílčí oblasti výchovy existoval již v době, kdy se začala vytvářet pedagogická teorie. V některých případech jej konal současně jeden autor. Např. J. A. Komenský zpracovával problematiku výchovy komplexně a zabýval se rovněž teorií výuky některých vyučovacích předmětů. O. Chlup v publikaci *Středoškolská didaktika* analyzuje historický vývoj středního školství a popřevratové snahy o jeho reformu a vyslovuje se k tendencím projevujícím se ve vyučování jednotlivým středoškolským předmětům, tj. přistupuje k rozboru dané problematiky jednak pedagogicky, jednak pojednává o otázkách, jimiž se zabývají disciplíny označované dnes jako oborové didaktiky.

Oborové didaktiky formulovaly v uplynulém desetiletí některé významné myšlenky své metavědy. Do určité míry k tomu dala podněty konference konaná na pedagogické fakultě UK v Praze v roce 1981, která se pokusila osvětlit problémy oborových didaktik jako vědních oborů a jako studijních předmětů učitelského vzdělání. Na této konferenci nebyly vztahy pedagogiky, popř. didaktiky, a oborových didaktik předmětem jednání. Na čtyřech

následujících konferencích, tj. na konferenci na pedagogické fakultě Univerzity P. J. Šafárika v Prešově v roce 1982 (9), na konferenci pořádané filozofickou fakultou UK v Praze v roce 1984 (8), na konferenci na Pedagogické fakultě v Ostravě v roce 1988 (5), na konferenci na pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně v roce 1990 (7) byly předneseny referáty o vztazích obecné didaktiky a oborových didaktik.

Teoretikové oborových didaktik se zejména vyslovili k těmto otázkám:

1. Na rozdíl od staršího pojetí, kdy tyto disciplíny, zprvu označované zpravidla jako metodiky, byly považovány za vědy pedagogické, byla přijata koncepce hraniční povahy oborových didaktik.
2. Překonáním aplikačního a integračního pojetí dospěly didaktiky některých oborů k pojetí komunikačnímu. Ve statí, objasňující toto pojetí v didaktice fyziky (2) byl naznačen význam a přínos didaktiky fyziky pro pedagogiku a vztah didaktiky fyziky a fyziky.
3. Při formulaci funkcí oborových didaktik jako studijních předmětů byla zdůrazňována jejich integrační funkce v učitelském vzdělání.
4. Byly vysloveny některé myšlenky týkající se struktury oborových didaktik jako studijních disciplín (1, 6).
5. Byla naznačena nutnost dohody o otázkách terminologických.

Pozornosti si zaslouží rovněž úvahy některých pracovníků v oborových didaktikách (2, 5), kteří poukazují na nesnáze, jež museli překonat při vytváření své odborné kvalifikace pro tuto oblast. Někteří z nich získali např. vysokoškolské vzdělání v přírodních vědách, v technice apod. a k zvládnutí pedagogiky, popř. i psychologie byli nuceni vyvinout značné úsilí.

Ke vztahu pedagogiky a oborových didaktik a k úloze oborových didaktik v integraci učitelské přípravy se vyjádřil V. Pařízek (4). Pedagogika jako obecná teorie poznává výchovu jako celek. Přitom odráží poznatky speciálních disciplín — je tedy „příjemcem“ — a zároveň poznává obecné rysy, tendence a souvislosti výchovy, které nejsou patrné z dílčího pohledu. Ve vztahu ke speciálním disciplínám je „dárce“, dává jim k dispozici poznání celku výchovy a její podstaty. V. Pařízek naznačuje vztahy pedagogiky a oborových didaktik po stránce terminologické a informační a poukazuje na sjednocující a řídící roli pedagogiky i v oblasti základních metod a metodologie výzkumu.

Při posuzování teze o úloze oborových didaktik při integraci učitelské přípravy zaujímá V. Pařízek stanovisko, že integrace učitelského vzdělání je úkolem všech pedagogických a dalších disciplín, pokud svým obsahem a metodami vytvářejí schopnost studentů spojit různé poznatky a vytvářet i tomu adekvátní dovednosti.

Poukázali jsme na některé problémy vztahu pedagogiky a oborových didaktik, které byly výslovně formulovány. Z historie školství a výchovy, zejména z období po roce 1945 je známo, že představitelé pedagogiky a oborových didaktik byli stále v kontaktu, že docházelo k diskusím při zpracování pojetí učitelského studia apod. Jestliže bychom však měli hodnotit kvalitu tohoto vzájemného vztahu, bylo by asi třeba říci, že šlo z velké části o stav paralelní existence, nikoli o soustavnější kooperaci. Analýza citační sítě publikací z oborových didaktik by ukázala, v kolika případech a které pedagogické publikace se staly „dárcem“ a naopak, jak pedagogika reagovala na publikace oborových didaktik.

Vědecká a publikační činnost v oborových didaktikách, jak o tom svědčí mj. vydání mnohých vysokoškolských učebnic těchto oborů v posledních desetiletích, se značně rozvinula. Pedagogika by tuto skutečnost měla více než dosud vzít na vědomí.

Pedagogika i oborové didaktiky jsou jednak vědní disciplíny, jednak studijní předměty na učitelských fakultách. Vznikají např. otázky: Jak by měl být uspořádán výklad pedagogiky, oborové didaktiky jako vědní disciplíny? Jak by měl být pojat výklad poznatků a metod uvedených věd ve studijních předmětech učitelského studia? Jak koordinovat strukturu a výklad pojmů pedagogiky a oborové didaktiky, popř. dvou oborových didaktik ve studiu učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů tak, aby docházelo k žádoucí integraci?

Připomněli jsme pojetí oborové didaktiky jako hraniční vědy. Toto pojetí je odůvodňováno tím, že do teorie a metodologie oborových didaktik pronikají teorie a metodologie jiných oborů soudobé vědy, techniky, umění. Pedagogika jako věda o výchově dětí zatím jako hraniční věda chápána nebyla. Její situace je však analogická situaci oborových didaktik. Je možno z toho vyvodit závěr, že i pedagogika, popř. obecná didaktika, je hraniční vědou? Jaké konkrétní důsledky by to mělo?

Poukázali jsme na problém získání kvalifikace odborníka v oborové didaktice, jak si je uvědomují pracovníci tohoto oboru. Také příprava odborníků v pedagogice, zejména příprava vysokoškolských učitelů pedagogiky a obecné didaktiky, má své nesnáze. Jsou známy kritické poznámky nepedagogů a někdy i studentů učitelství o tom, že výklady z didaktiky nejsou spjaty s osvětlením konkrétních problémů, s nimiž se učitelé setkávají při vyučování určitému předmětu. Vysokoškolští učitelé pedagogiky by měli být zároveň odborníky v některém oboru, jemuž se vyučuje na základních a středních školách. Oborové studium pedagogiky se dosud zpravidla kombinovalo se společenskovědními obory, jen výjimečně s matematikou a s přírodními vědami. Vědečtí a vědeckopedagogičtí odborníci v matema-

tice a přírodních vědách by si měli uvědomit význam takového spojení studijních oborů a otevření kombinací s pedagogikou podpořit. Seznámení s metodami přírodních věd, matematiky a techniky by mohlo podstatně přispět k prohloubení metodologické kvalifikace odborníků v pedagogice. Vzhledem k rozdílnému charakteru pedagogiky, popř. didaktiky, a uvedených věd jde ovšem o úkol nelehký.

Ve studiích oborových didaktiků a pedagogů se poukazuje na nutnost zpřesňování terminologie. Oborové didaktiky pojednávají o problémech přesahujících vyučování. Překonává se pojetí tradiční didaktiky. Oprávněně se proto uvažuje o termínu oborové pedagogiky. Problematiku, na jejíž aktuálnost jsme se pokusili upozornit, je tedy možno vyjádřit jako vztahy pedagogiky a oborových pedagogik.

- [1] Čapek, V. — Pachmann, E.: Oborové didaktiky a jejich základní funkce (na příkladě didaktiky chemie a didaktiky historie). *Pedagogika*, 34, 1984, č. 5, s. 581–597.
- [2] Fenclová, J. — Kotásek, J.: Předmět a základní problémy didaktiky fyziky. *Pedagogika*, 32, 1982, č. 4, s. 421–434.
- [3] Chlup, O.: *Středoškolská didaktika*. Brno, nákladem Nových škol v Brně 1935.
- [4] Pařízek, V.: Vztah pedagogiky a oborových didaktik při integraci učitelského vzdělání. *Pedagogika*, 36, 1986, č. 2, s. 201–205.
- [5] Sborník konference k významu obecné didaktiky a didaktik předmětů v přípravě budoucích učitelů. Uspořádal J. Mrhač. Pedagogická fakulta v Ostravě 1990.
- [6] Speciální didaktiky jako vědní obory a jako studijní předměty. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy. Praha 13.–15. října 1981.
- [7] Šimoník, O.: Didaktiky v přípravě učitelů. *Pedagogika*, 41, 1991, č. 2, s. 224–225.
- [8] Teorie a praxe výchovy socialistického učitele. Informační bulletin FF UK 1/1985. Praha, Univerzita Karlova 1985, s. 45 an.
- [9] Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Společenské vedy. Roč. XIX. Zväzok 2. Bratislava, SPN 1989.

K problémom vzťahových súvislostí a sebaapoňatia odborových didaktík

Branislav Pupala

Otázka postavenia odborových didaktík vo vzťahu k všeobecným pedagogickým disciplínam a k im relevantným vedným oblastiam je vari jednou z najfrekvencovanejších tém metodologicko-teoretických diskusií príslušných